

Hoewel hij zich nooit op de voorgrond drong, heeft Kossmann ook buiten zijn ambt veel nuttig werk verricht. Voor de Tweede Wereldoorlog was hij jarenlang bestuurslid van het departement Rotterdam van de Maatschappij tot nut van 't algemeen en organiseerde hij de kosteloze nutsconcerten en 'volksvoorlezingen', die in die armzalige tijd aan de minstbedeelden een paar uren van troost en afleiding bezorgden. Na de oorlog gaf hij zijn krachten o.m. aan de Volksuniversiteit en aan het Historisch Genootschap Roterodamum, waarvoor hij jarenlang de redactie van de reeks kleine uitgaven verzorgde. In 1937 richtte hij met dr. Willem van van Ravesteyn de Rotterdamse studieclub op, een besloten gezelschap waarin beoefenaren van wetenschappen en kunst elkaar nog steeds maandelijks ontmoeten.

In de Nederlandse bibliotheekwereld heeft Kossmann een belangrijke rol gespeeld: in het verenigingsleven, in het opleidingswerk, van 1927 tot 1958 als secretaris van het vaktijdschrift *Bibliotheekleven* en, van 1939 tot aan zijn dood, als lid van de Rijkscommissie van Advies inzake het Bibliotheekwezen. Hij was een actief lid van de Maatschappij der Nederlandse Letteren te Leiden, van 1961 tot 1963 was hij er de voorzitter van. Van 1932 tot aan de opheffing, begin 1967, had hij zitting in de redactie van *Het Boek*, het toonaangevende tijdschrift op het gebied van de bibliografie in brede zin. Sedert 1959 maakte hij deel uit van het bestuur van het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum. De regering erkende zijn verdiensten op zoveel gebieden door hem te benoemen tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau.

Ik herinner me dat iemand, overigens met de beste bedoelingen, Kossmann eens karakteriseerde als een man die meer in de negentiende eeuw thuishoorde dan in de twintigste. Dat was niet juist. Hij had gevoel voor traditie, maar hij keerde zich allerminst af van het heden. Het tijdsgebeuren, ook de nieuwste ontwikkelingen op het gebied van wetenschap en kunst, volgde hij met een positieve belangstelling. Ik vermoed dat degene die hem zo resoluut in de vorige eeuw neerzette daartoe kwam, omdat hij de veelzijdigheid van Kossmann's interessen en talenten – ten onrechte – ervoer als een anachronisme.

Kossmann was inderdaad een veelzijdig mens. Aan zijn wetenschappelijke begaafdheid paarde hij een aangeboren kunstzinnige aanleg, met name een grote muzikaliteit. Die combinatie heeft on-